

УДК 341.12:347.79

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.146>

РОЛЬ ООН У ФОРМУВАННІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕЖИМУ КОСМІЧНОГО ПРОСТОРУ

Корж П.В.,

аспірант кафедри міжнародного

та європейського права

факультету міжнародних відносин

Державного некомерційного підприємства

«Державний університет «Київський авіаційний інститут»

ORCID: 0009-0002-7463-0171

Корж П.В. Роль ООН у формуванні міжнародно-правового режиму космічного простору.

Космічний простір сьогодні є однією з найважливіших сфер інтересів людства, відкриваючи перед суспільством широкі можливості для наукових відкриттів, технологічного прогресу та економічного зростання. Водночас із цими перспективами зростає і необхідність ефективного міжнародного правового регулювання, яке б забезпечило мирний характер діяльності в космосі, сприяло уникненню конфліктів, підтримувало принципи сталого розвитку та захищало інтереси всіх держав, незалежно від їхнього рівня технологічного розвитку. Одним із ключових гравців у цій сфері виступає Організація Об'єднаних Націй (ООН), яка забезпечує платформу для міжнародного співробітництва, розробки правових норм і механізмів регулювання космічної діяльності.

Починаючи з 1958 року, коли було створено Управління ООН з питань космічного простору, а також Комітет ООН з мирного використання космічного простору, світова спільнота отримала дієвий механізм для закладення основ сучасного космічного права. Результатом цієї діяльності стало ухвалення п'яти ключових міжнародних договорів, які регламентують основні аспекти використання космічного простору. Серед найважливіших принципів, закріплених у цих документах, можна відзначити заборону на милітаризацію космосу, визнання космічного простору загальним надбанням людства, необхідність реєстрації космічних об'єктів, а також зобов'язання держав нести відповідальність за діяльність у космосі, яку здійснюють як державні організації, так і приватні компанії.

Важливим аспектом роботи ООН є забезпечення прозорості у сфері космічної діяльності. Завдяки міжнародним механізмам реєстрації космічних об'єктів, а також регулярному обміну інформацією між державами, організація сприяє зміцненню довіри на глобальному рівні та зниженню ризиків виникнення конфліктів. Окрім цього, ООН активно підтримує участь країн, що розвиваються, у дослідженні та освоєнні космосу, створюючи умови для більшої рівності у доступі до космічних технологій та їхніх переваг.

Роль ООН у формуванні міжнародного правового режиму космічної діяльності є критично важливою для забезпечення сталого розвитку та глобальної безпеки. Завдяки її зусиллям космічний простір поступово перетворюється на арену міжнародної співпраці, що об'єднує держави заради досягнення спільних цілей. Космос не лише є джерелом технологічного прогресу, але й стає символом людської єдності, інструментом для подолання глобальних викликів і фундаментом для створення нової епохи міжнародних відносин, побудованих на принципах миру, взаємної довіри та відповідального ставлення до спільного майбутнього.

Ключові слова: космічний простір, угоди, Організація Об'єднаних Націй, Управління з питань космічного простору, Комітет з мирного використання космічного простору, мирне використання, космічна діяльність.

Korzh P.V. The role of the UN in shaping the international legal regime for outer space.

Today, outer space is one of the most important areas of humanity's interests, opening up wide opportunities for scientific discovery, technological progress and economic growth. Along with these prospects, there is also a growing need for effective international legal regulation that would ensure the peaceful nature of activities in outer space, help avoid conflicts, support the principles of sustainable development and protect the interests of all states, regardless of their level of technological development. One of the key players in this area is the United Nations (UN), which provides a platform for international cooperation, development of legal norms and mechanisms for regulating space activities.

Since 1958, when the UN Office for Outer Space Affairs and the UN Committee on the Peaceful Uses of Outer Space were established, the world community has received an effective mechanism for laying

the foundations of modern space law. These activities resulted in the adoption of five key international treaties that regulate the main aspects of outer space use. Among the most important principles enshrined in these documents are the prohibition of the militarization of outer space, the recognition of outer space as a common heritage of mankind, the need to register space objects, and the obligation of states to bear responsibility for activities in outer space carried out by both state organizations and private companies.

An important aspect of the UN's work is ensuring transparency in space activities. Through international mechanisms for registering space objects, as well as regular exchange of information between states, the organization helps to build trust at the global level and reduce the risk of conflict. In addition, the UN actively supports the participation of developing countries in space exploration and development, creating conditions for greater equality in access to space technologies and their benefits.

The UN's role in shaping the international legal regime for space activities is critical to ensuring sustainable development and global security. Thanks to its efforts, outer space is gradually turning into an arena of international cooperation that unites states to achieve common goals. Space is not only a source of technological progress, but is also becoming a symbol of human unity, a tool for overcoming global challenges and a foundation for creating a new era of international relations based on the principles of peace, mutual trust and a responsible attitude towards a common future.

Key words: outer space, agreements, United Nations, United Nations Office for Outer Space Affairs, United Nations Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, peaceful uses, space activities.

Постановка проблеми. Космічний простір став ключовою сферою інтересів для науки, технологій і права, однак його освоєння супроводжується низкою викликів, які потребують невідкладного вирішення.

Однією з головних проблем є загроза мілітаризації космічного простору, яка ставить під ризик глобальну безпеку, а також використання ресурсів Місяця та інших небесних тіл без належного врахування принципу рівності. Це загострює питання справедливого доступу до космічних можливостей для країн, що розвиваються, і піднімає етичні аспекти використання космосу як спільної спадщини людства.

На тлі цих викликів Організація Об'єднаних Націй відіграє центральну роль у формуванні міжнародного космічного права, спрямованого на забезпечення безпечного, справедливого та мирного використання космосу для блага всього людства.

Стан опрацювання проблематики. Аналіз останніх досліджень і публікацій щодо ролі ООН у формуванні міжнародно-правового режиму космічного простору показує, що організація продовжує бути основним ініціатором та платформою для створення правових норм, що регулюють діяльність у космосі. Багато досліджень знайшли своє відображення в роботах таких вчених: О.М. Григорова, В.Н. Денисова, Т.Л. Сироїд, Л.Д. Тимченко та інші.

Метою дослідження є вивчення ролі Організації Об'єднаних Націй у формуванні міжнародно-правового режиму космічного простору та оцінка ефективності її діяльності у забезпеченні мирного, сталого і безпечного використання космосу.

Виклад основного матеріалу. Космічний простір уже давно став ключовою сферою інтересів людства, відкриваючи нові горизонти для науки, технологій та економіки. Разом із цим, виникає потреба у чіткому правовому регулюванні діяльності держав і приватних організацій у космосі, аби уникнути конфліктів і забезпечити сталість його використання. Організація Об'єднаних Націй відіграє центральну роль у формуванні міжнародно-правового режиму космічного простору, виступаючи як платформою для створення нормативно-правової бази, так і механізмом для забезпечення глобального співробітництва.

Із середини ХХ століття людство активно звернуло увагу на космос як нову сферу для досліджень і діяльності. Однак освоєння космосу супроводжувалося низкою викликів, зокрема військовим використанням космічного простору. Це викликало потребу в міжнародному правовому регулюванні. Саме Організація Об'єднаних Націй відіграла ключову роль у формуванні сучасного космічного права.

Перші спроби юридичного регулювання космічної діяльності виникли у 1950-х роках, коли космос почав використовуватись у військових цілях. У 1958 році Генеральна Асамблея ООН створила Управління ООН з питань космічного простору (UNOOSA), яке досі залишається ключовою інституцією, відповідальною за розвиток космічного права. Завдяки цьому управлінню, а також роботі Комітету ООН з мирного використання космічного простору (COPUOS), вдалося створити правові засади для космічної діяльності [1].

Робота ООН у сфері регулювання космосу привела до ухвалення п'яти основоположних міжнародних договорів, які створюють правову основу для діяльності в космічному просторі:

1. Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла (1967) – основний документ, що визначає космос як сферу для мирного використання, забороняє милітаризацію Місяця і небесних тіл, а також закріплює принцип рівного доступу до космосу для всіх держав. Документ також встановлює, що держави несуть міжнародну відповідальність за свою діяльність у космосі, зобов'язуючи їх використовувати космічний простір виключно в інтересах усієї людської спільноти [2].

2. Угода про рятування космонавтів, повернення космонавтів і повернення об'єктів, запущених у космічний простір (1968) – регулює процедури порятунку та повернення космонавтів і космічних об'єктів, що зазнали лиха чи приземлилися за межами державної території. Вона покладає на держави обов'язок оперативного надання допомоги космонавтам незалежно від їхньої національності [3].

3. Конвенція про міжнародну відповідальність за шкоду, завдану космічними об'єктами (1972) – встановлює відповідальність держав за шкоду, заподіяну їхніми космічними об'єктами, як на Землі, так і в космічному просторі. Цей документ детально регламентує механізми компенсації за шкоду та передбачає можливість вирішення спорів через арбітражні процедури [4].

4. Конвенція про реєстрацію об'єктів, що запускаються в космічний простір (1976) – зобов'язує держави реєструвати всі об'єкти, які вони запускають у космос, у спеціальному міжнародному реєстрі. Реєстрація таких об'єктів дозволяє відслідковувати їх рух у космічному просторі, сприяючи прозорості та безпеці космічної діяльності [5].

5. Угода про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах (1979) – встановлює, що Місяць та його ресурси є спільною спадщиною людства, обмежує можливість їх експлуатації та закликає до міжнародного співробітництва. Документ також заохочує наукові дослідження і передбачає створення міжнародного режиму для регулювання використання ресурсів Місяця [6].

Прийняті угоди сформували правову основу для дослідження та використання космосу, закріпивши такі базові принципи:

- свобода досліджень і використання. Кожна держава має право на вільний доступ до космосу для досліджень та використання в мирних цілях;
- відповідальність держав. Кожна держава несе відповідальність за діяльність, що здійснюється під її юрисдикцією, включаючи діяльність приватних компаній;
- заборона національної присвоєності. Жодна держава не може претендувати на суверенітет над будь-якою частиною космічного простору чи небесними тілами.

ООН, як ініціатор міжнародних космічних угод, забезпечила не лише створення юридичних рамок для використання космосу, але й сприяла розвитку міжнародного співробітництва. Прийняті документи сприяють зниженню ризиків конфліктів у космосі, встановлюють процедури вирішення спірних питань та підтримують взаємодію між державами у сфері наукових досліджень і технічних інновацій. Вони також забезпечують доступ до космосу для країн, що розвиваються, сприяючи глобальній рівності в освоєнні космічного простору.

Таким чином, роль ООН у формуванні міжнародного космічного права є визначальною, адже створені під її егідою угоди й надалі залишаються основою для регулювання діяльності у космосі в умовах зростаючого технологічного прогресу [7].

Організація Об'єднаних Націй послідовно виступає за забезпечення використання космічного простору виключно в мирних цілях, підкреслюючи його важливість для сталого розвитку людства. Космос є унікальним ресурсом, який може сприяти розв'язанню глобальних проблем, таких як зміна клімату, моніторинг стихійних лих, комунікації та забезпечення сталого розвитку. Разом із тим, на тлі сучасних викликів, таких як зростання загроз милітаризації космічного простору, ООН закликає міжнародну спільноту до об'єднання зусиль для збереження космосу як спільної спадщини людства.

Особливу стурбованість викликають нові технології, зокрема протисупутникова зброя, які можуть поставити під загрозу стабільність і безпеку у світі. Генеральна Асамблея ООН неодноразово приймала резолюції, які закликають держави уникати гонки озброєнь у космосі та створювати умови для конструктивного діалогу з цього питання. Такі резолюції є основою для формування міжнародного права, що регулює діяльність у космічному просторі, та сприяють зміцненню довіри між державами [8].

Діяльність Комітету ООН з використання космічного простору в мирних цілях відіграє ключову роль у досягненні цих цілей. Комітет тісно співпрацює з іншими міжнародними організаціями, зокрема з Міжнародним союзом електрозв'язку, для координації використання орбітальних ресурсів та частотного спектра. Це дозволяє ефективно запобігати можливим конфліктам між державами, забезпечуючи справедливий доступ до космічних ресурсів.

Крім того, ООН підтримує ініціативи, спрямовані на розширення міжнародної співпраці у сфері дослідження та використання космосу. Це включає обмін науковими знаннями, технологіями, а

також забезпечення можливостей для участі країн, що розвиваються, у космічній діяльності. Таким чином, космос стає платформою для зміцнення глобального партнерства, де всі країни можуть працювати разом задля досягнення спільних цілей та створення майбутнього, заснованого на мирі, безпеці та співпраці.

Діяльність ООН у сфері космосу спрямована не лише на розробку правових механізмів, але й на сприяння міжнародному співробітництву та рівному доступу до космічних технологій. Космічний простір відкриває безліч можливостей для вирішення глобальних проблем, і ООН докладає зусиль для того, щоб ці можливості стали доступними для всіх країн, незалежно від їхнього рівня економічного розвитку [9].

Одним із ключових напрямів роботи є Програма ООН з використання космічної техніки та технологій для розвитку. Ця ініціатива сприяє інтеграції космічних рішень у повсякденне життя, особливо в країнах, що розвиваються. Наприклад, супутникові технології дозволяють значно підвищити ефективність у таких галузях, як сільське господарство, допомагаючи оптимізувати зрошення, прогнозувати врожаї та контролювати стан ґрунтів. У сфері моніторингу клімату ці технології забезпечують точні дані про зміну погодних умов, танення льодовиків та рівень забруднення повітря, що дозволяє країнам вчасно реагувати на екологічні виклики. В управлінні катастрофами космічні дані допомагають оперативно оцінювати масштаби стихійних лих, координувати рятувальні операції та ефективно розподіляти ресурси [10].

ООН також підтримує масштабні міжнародні проекти, які об'єднують зусилля науковців, інженерів та урядів різних країн. Наприклад, організація сприяє розвитку Глобальної навігаційної супутникової системи (GNSS), яка забезпечує точне позиціонування та навігацію. Ця технологія стала основою для багатьох аспектів сучасного життя, від транспортних систем до управління природними ресурсами [11].

Дослідження космічного простору також є важливим напрямом міжнародного партнерства. ООН активно підтримує ініціативи з вивчення Місяця та Марса, які мають величезний потенціал для наукового прогресу та технологічного розвитку. Зокрема, такі проекти дозволяють розширити розуміння космосу, створюють можливості для видобутку ресурсів, тестують новітні технології й надихають нове покоління науковців і дослідників.

Ключовим аспектом таких ініціатив є інклюзивність. ООН прагне залучити до участі країни, що розвиваються, забезпечуючи доступ до навчання, обміну технологіями та спільних досліджень. Це допомагає створювати рівні умови для всіх учасників космічної діяльності та сприяє зменшенню нерівності між державами [12].

Глобальне партнерство в космосі під егідою ООН є важливим кроком до забезпечення сталого розвитку, розв'язання глобальних проблем та об'єднання людства у досягненні спільних цілей. Космос стає платформою для міжнародної співпраці, яка відкриває нові горизонти і зміцнює зв'язки між країнами світу.

Висновки. Освоєння космічного простору стало однією з найважливіших сфер розвитку людства, що вимагає глобального співробітництва та ефективного правового регулювання. Організація Об'єднаних Націй відіграє ключову роль у формуванні міжнародного космічного права, забезпечуючи створення основоположних договорів, що гарантують мирне використання космосу і відповідальність держав. Під егідою ООН вдається досягти значного прогресу в зниженні конфліктів та забезпеченні доступу до космічних технологій для всіх країн, зокрема для тих, що розвиваються.

З урахуванням нових викликів, таких як мілітаризація космосу та використання протисупутникової зброї, ООН продовжує сприяти міжнародному діалогу та зміцненню співпраці між державами. Космос стає не лише ресурсом для наукових відкриттів, але й потужним інструментом для вирішення глобальних проблем людства, таких як зміна клімату та управління природними катастрофами. Завдяки ініціативам ООН, космічні технології активно інтегруються у повсякденне життя, сприяючи розвитку сільського господарства, екології та інших важливих сфер.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Семенчук М.Р. Міжнародно-правова діяльність Комітету ООН з космосу (КОПУОС) щодо демілітаризації космосу. *Юридичний вісник*. 2023. № 6. С. 320–327
2. Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_480#Text.
3. Угода про рятування космонавтів, повернення космонавтів і повернення об'єктів, запущених у космічний простір. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_483#Text.
4. Конвенція про міжнародну відповідальність за шкоду, завдану космічними об'єктами. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_126#Text.

5. Конвенція про реєстрацію об'єктів, що запускаються в космічний простір. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_253#Text.
6. Угода про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU79311>.
7. Семенчук М.Р. Історико-правовий аспект становлення та діяльності Спеціального комітету із запобігання гонці озброєнь у космічному просторі. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 731–735.
8. Тихомирова Г.Є., Бобкова А.С. Міжнародно-правовий режим безпеки дослідження та використання космічного простору в мирних цілях. *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія: Право. 2017. Вип. 14. С. 43–49.
9. United Nations Human Space Technology Initiative (HSTI). URL: https://arxiv.org/abs/1502.06123?utm_source=chatgpt.com.
10. United Nations Programme on Space Applications. URL: <https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/psa/index.html>.
11. Global navigation satellite system. URL: <https://www.euspa.europa.eu/eu-space-programme/galileo/what-gnss>.
12. Benefits Stemming from Space Exploration. URL: <https://www.nasa.gov/wp-content/uploads/2015/01/benefits-stemming-from-space-exploration-2013-tagged.pdf?emrc=ca90d1>.